

CƏMIYYƏT VƏ MƏDƏNIYYƏT

A.A.XƏLƏFOV

Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə mədəniyyət anlayışı, onun mahiyyəti və funksiyası, tarixən meydana gəlməsi və inkişafı, həmçinin mədəniyyətin cəmiyyətdə tutduğu mövqe və rolu haqqında qısaca məlumat verilir.

Cəmiyyət və mədəniyyət problemi, onların qarşılıqlı əlaqələrinin öyrənilməsi çox qədim dövrlərdən, cəmiyyətin erkən formalaşdığı dövrdən zəmanəmizə qədər tarixi bir inkişaf yolu keçmiş, cəmiyyət və mədəniyyət haqqında onların qarşılıqlı əlaqələri, mahiyyəti və anlayışları haqqında elmi nəzəriyyələr meydana gəlmişdir. Antropoloqların, filosofların, sosioloqların və kulturoloqların birgə səyi və elmi araşdırmaları nəticəsində cəmiyyət və onun mahiyyəti haqqında bəşəri xarakter daşıyan fundamental elm yaranmışdır. Beləliklə, bu elmin mühüm müddəalarına əsaslanaraq demək olar ki, cəmiyyət bir-biri üçün hər kəsin xeyrinə ümumi üsullarla hərəkət edən insanlardır (8, 62).

Başqa sözlə, cəmiyyət hər şeydən əvvəl ayrı-ayrı insanların cəmidir. Konkret insan, fərd olmasa cəmiyyət ola bilməz. Cəmiyyət ümumi məqsədi olan və bu məqsədə nail olmaq üçün biri digəri ilə əlaqə yaradan insan qruplarıdır. Cəmiyyəti təşkil edən insanlar xarakterik xüsusiyyətlərinə, baxışlarına, peşələrinə, psixoloji durumlarına və digər əlamətlərinə görə fərqli olsalar da, onlar birgə yaşamağa və fəaliyyət göstərməyə məhkumdurlar. İnsan fəaliyyətinin nəticəsi kimi meydana çıxan cəmiyyət öz mövcudluğu üçün bu fəaliyyətə borcludur.

Yaşayış uğrunda mübarizə aparan insanın tələbatları müxtəlif olduğu kimi, insan fəaliyyətinin motivləri də müxtəlifdir. İnsan bu tələbatları öz idealinə çevirmək üçün şüurlu fəaliyyət göstərməyə çalışmalıdır. Öz-özlüyündə fərd olan insanın fəaliyyətini sosial qrupların fəaliyyəti ilə qovuşdurarkən mürəkkəb sistem yaranır. Sosioloqlar bu sistemi cəmiyyət adlandırırlar. Bu, olduqca mürəkkəb və müxtəlif əlaqələr sistemidir. Cəmiyyəti ayrı-ayrı fərdlərin mexaniki birləşməsi kimi başa düşmək, onların arasında qarşılıqlı münasibətləri, formalaşmış mürəkkəb sistemləri görməmək cəmiyyətin mahiyyətini təhrif etməyə gətirib çıxara bilər. Sosiologiyanın banisi O.Kont birinci olaraq cəmiyyətin tədqiqinə sistemli yanaşmanı təklif etmiş, onun bütövlük xarakterini, tərkib hissələrinin qarşılıqlı əlaqələrini və təsirini qeyd etmişdir (9, 230).

Cəmiyyəti təkcə hansı ünsürlərdən təşkil edilməsi ilə səciyyələndirmək düzgün olmaz. Çünki cəmiyyəti həmin ünsürlərin biri-biri ilə necə əlaqədə olması da xarakterizə edir. Bu əlaqələrin təşkili, formalaşdırılması, sistem ha-

lında idarə edilməsi cəmiyyətin möhkəm dayaqlar üzərində qurulmasına səbəb olmaqla onu dağılmaqdan qoruyur. Beləliklə, cəmiyyət onu dağılmağa qoymayan hər hansı bir əlaqələndirici qüvvə olmadan fəaliyyət göstərə, hətta dayanıb bilməz. Antropoloqlar bu qüvvəni mədəniyyət adlandırırlar (8, 62).

Özündə ümumbəşəri sərvətləri cəmləşdirən mədəniyyət bəşər tarixinin çox erkən dövrlərində meydana gəlmişdir. Meydana gəlib formalaşdığı ilk gündən mədəniyyət sosial hadisə kimi insanların həyat və fəaliyyəti ilə sıx bağlı olmuş, insanın əli və əqli ilə yaratdığı bütün nailiyyətləri ümumiləşdirmiş, qoruyub saxlamış, nəsildən-nəslə ötürülməsində yaxından iştirak etmişdir. Bəşəriyyət tarixində mədəniyyət haqqında olduqca çoxlu sayda müxtəlif nöqteyi-nəzərlər, fikirlər və anlayışlar vardır (4, 7).

Dünyanın böyük mütəfəkkirlərinin, filosoflarının, alimlərinin elm və incəsənət xadimlərinin fikirləri müxtəlif olsa da bəşər mədəniyyətinə xas olan xüsusiyyətlər ümumiləşdirilərkən fikir yaxınlığı və ümumi elmi anlayış meyli meydana çıxır, fikir birliyi, vahid ideya istiqaməti formalaşır.

“Kultur” – “mədəniyyət” anlayışı qədim Romada yaranmışdır. Bu termin etimoloji cəhətdən “torpağı əkib-becərmək” mənasını verirdi. Zaman keçdikcə “kultur” sözü yeni mənalar kəsb etməyə, insanların yaratdığı məhsul kimi başa düşülməyə başladı. Bu istilah uzun və mürəkkəb bir yol keçərək müxtəlif çalarlar kəsb etmiş, yeni-yeni mənalarda işlənmişdir (5, 340).

Şərq ölkələrində ərəb dilində işlədilən “mədəniyyət” istilahı “kultur” istilahına nisbətən geniş məzmunla malik, çoxmənalı funksiyaların yerinə yetirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir. İslam Şərqində elmi dövriyyəyə daxil olan “mədəniyyət” istilahı insanın fiziki və əqli fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edirdi. Orta əsrlərdə Şərqdə elmə, bədii ədəbiyyata, incəsənətə dair yaranan əsərlərdə “mədəniyyət” sözü insan fəaliyyətinə xas olmaqla, onların əxlaq və savad dərəcələrini, mədəni səviyyəsini, davranışını ifadə etməklə yanaşı, insanların maddi nemətlər yaratmaq, şəhər və kəndlər salmaq, onları idarə etmək, ticarət etmək, başqa xalqlarla əlaqələr yaratmaq qaydalarını da ifadə edirdi. Ən mühüm məsələ kimi işə yaradılmış, əldə edilmiş mədəni nailiyyətləri qoruyub saxlamaq, onları gələcək nəsillərə ötürmək kimi vəzifələr ön plana çəkilirdi. Orta əsrlərdə Şərq mütəfəkkirlərinin əsərlərində insan amilinə, onun intellektual səviyyəsinə, dünya hadisələrindən baş çıxarmaq məharətinə xüsusi diqqət yetirilir, bu anlayış eyni zamanda həm maddi, həm də mənəvi sahələrə şamil edilirdi.

İslam Şərqində sürətlə inkişaf edib yüksələn mədəniyyət Avropa mədəniyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. XVII əsr fransız maarifçiləri də cəmiyyətin inkişafında insanların xoşbəxt həyatını təmin edən onların zəkasına xüsusi diqqət yetirməyi ön plana çəkirdilər (4, 151-157). Onlara görə, insan zəkasının qarşısında duran əsas vəzifə insanların xoşbəxt həyatını təmin edən ədalətli quruluş yaratmaqdır.

Bəşəriyyətin tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu mədəniyyət istilahı həmçinin xalqların, dövlətlərin, dövrlərin, formasiyaların maddi-mənəvi tərəqqisini səciyyələndirmək üçün işlədilir. Məsələn, Avropa mədəniyyəti, antik mədəniyyət, Çin mədəniyyəti, Şərqi mədəniyyəti. “Mədəniyyət” termini həmçinin insanların həyat və fəaliyyətinin ayrı-ayrı sahələrini ifadə etmək üçün işlədilir. Məsələn, əkinçilik mədəniyyəti, istehsalat mədəniyyəti, məişət mədəniyyəti, nitq mədəniyyəti və s.

Avropada “kultura” terminini ilk dəfə Şotlandiya filosofu Ferkuson cəmiyyətin inkişafının vəhşilikdən və barbarlıqdan sonrakı dövrünü bildirmək üçün işlətməmişdir. Məlumdur ki, bu dövr mədəniyyət tarixində sivilizasiya dövrü kimi qəbul edilmişdir. Bəzən “mədəniyyət” və “sivilizasiya” anlayışları sinonim kimi xarakterizə olunur. Bəs sivilizasiya ilə mədəniyyətin fərqi nədədir? Sivilizasiya ümumilikdə götürüldükdə insan cəmiyyətinin mədəni inkişaf mərhələsini göstərsə, mədəniyyət onun daha da inkişaf etmiş dövrünü ifadə edir (5, 351).

Beləliklə, mədəniyyət sivilizasiyanın daha da inkişafı və təkmilləşməsidir, onun nailiyyəti və yüksəlişidir. Əvvəla, mədəniyyət böyük anlayış olub sivilizasiyanı da özündə birləşdirir. Həmçinin sivilizasiya məfumu cəmiyyətin müəyyən bir tarixi inkişaf mərhələsini göstərir. Sivilizasiya daha tez parlayıb söndüyü halda mədəniyyət uzun ömürlü olur. Mədəniyyət sivilizasiyaya nisbətən daha geniş məfumdur, bir neçə qolu, növü, şaxəsi olur. Məsələn, siyasi mədəniyyət, məişət mədəniyyəti, nitq mədəniyyəti, davranış mədəniyyəti, kitab və kitabxana mədəniyyəti, əkinçilik mədəniyyəti və s. halbuki nitq sivilizasiyası, davranış sivilizasiyası və s. sivilizasiyanı işlətmək mümkün deyildir. Bütün burada göstərdiklərimizə baxmayaraq sivilizasiya ilə mədəniyyət arasında dərin əlaqə və oxşarlıqlar, hətta eyniyyət təşkil edən tərəflər də mövcuddur. Məhz onların bu oxşar cəhətləri və xüsusiyyətləri onların birlikdə öyrənilməsini tələb edir.

Cəmiyyətin inkişafında və təkmilləşməsində mühüm rol oynayan mədəniyyət bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən böyük möcüzədir. Bəşəriyyətin zəkası, biliyi və tarixən yaradılmış təcrübəsi öz ifadəsini mədəniyyətdə tapır. Böyük alman filosofu Hegelin dediyi kimi, xalqların müdrikliyini öyrənməyin yeganə açarı mədəniyyətin əlindədir. Hegel yazır: “Mədəniyyətin sayəsində subyektiv iradə layiq olduğu obyektivlik əldə edir və bu obyektivlikdə ideya gercək ola bilər”. Mədəniyyət prosesində özünüdəyişməsi yolu ilə ucaldığını göstərən Hegelə görə “mədəni insanlar” sözü altında daha çox başqalarının etdiyini edə bilən və öz xüsusiyyətini gözə soxmayan insanları nəzərdə tutmaq olar, qeyri-mədəni insanlarda isə özünü gözə soxmaq xüsusiyyəti vardır, çünki onların davranışları şeylərin ümumi xassələrini izləmir. Mədəniyyətsiz insan başqaları ilə münasibətdə onları asanlıqla incidə bilər, çünki o, özünə iradə verir, ancaq keçirdiyi hisslər barəsində düşünmür. O, başqalarını təhqir etmək istəmir, an-

caq onun davranışı iradəsilə uzlaşmır. Deməli, mədəni olmaq xüsusiyyətin cillanmasıdır ki, o özünü predmeti yaradıcılığından ibarət olan həqiqi orijinallıq mədəni olmağı tələb edir, halbuki yalnız orijinallıq yalnız mədəniyyətsiz insanların başına gələn zövqsüz təzahürlər forması olur (1, 228).

Burada göstərdiklərimiz bir daha təsdiq edir ki, insan mədəniyyətdən ayrı mövcud deyildir. İnsanın fikirləri, hərəkəti, davranışı və münasibəti, həyat tərzi, mentaliteti – onun mədəni mahiyyətini aşkara çıxarır. Böyük filosofun bu qiymətli kəlamı mədəniyyətin bəşəriyyətin əsası olduğunu təsdiq edir.

İnsan cəmiyyətinin lap qədim dövrlərindən, dünyanın ən qədim xalqı olan Şumerlərdən başlamış bu günə kimi dünyanın bütün xalqları mədəniyyətin nəhəng binasını tikməyə başlamışdır. Bu nəhəng binanın hər mərtəbəsi böyük bir dövrün yadigarı kimi əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürülmüş bəşər mədəniyyətini zənginləşdirmişdir.

Mədəniyyətin yaranması və inkişafı bəşər cəmiyyətinin təşəkkülü ilə sıx bağlı olmuşdur və cəmiyyətin inkişafının təməli daşdır.

Mədəniyyət tarixinə nəzər saldıqda aydın olur ki, tarixdən əvvəl yaranıb təşəkkül tapan Qədim Şumer dövlətindən başlanan mədəni yüksəliş bütün əsrlər boyu davam etmiş, zənginləşmiş, dünyanın inkişaf etmiş xalqlarının yaratdığı mədəni yadigarlar geniş inteqrasiya prosesində vahid, bütöv bəşəri mədəniyyətə çevrilmişdir. Bəşər mədəniyyətinin beşiyi olan Şumer mədəniyyəti öz qədimliyi, orijinallığı, rəngarəngliyi ilə fərqlənməklə dünya xalqlarının mədəniyyətinin tərəqqisi üçün bir nümunə olmuşdur. Hazırda Şumer mədəniyyətinin xarakterik xüsusiyyətləri dünya alimlərinin diqqətini daha çox cəlb edir. Təsədüfi deyil ki, XIX əsrdən dünya tarixində yeni bir elm sahəsi – Şumerşünaslıq yaranmışdır. Dünya Şumerşünasları belə hesab edirlər ki, yer üzündə tarix elminə məlum olan ən qədim xalq Şumerlərdir. Şumerlər 10-12 min il əvvəl gil lövhəciklərdə bəşərin ilk əlifbası olan mixi əlifba ilə öz kitablarını yazmışlar. Məşhur amerikalı Şumerşünas Ş.H.Kramer “Tarix Şumerlərdən başlanır” kitabında yazır: “İlk məktəblər”, “İlk ikipalatalı parlament”, “İlk tarixçi”, “İlk əxlaq ideyaları”, “İlk atalar sözləri və məsəlləri”, “Heyvanlar haqqında ilk təmsillər”, “İlk ədəbi mübahisələr”, “İlk matəm nəğmələri”, “İlk ədəbi əxzətmə”, “Bəşəriyyətin ilk qəhrəmanlıq əsəri”, “İlk məhəbbət nəğməsi”, “İlk kitabxana kataloqu”, hər şeyin ilki, yeni tarixin başlanğıcı Şumerlərdən başlanır (7, 14-50).

Ş.H.Kramerin əsərindən gətirdiyimiz bu parçadan göründüyü kimi, Şumerlərdə dünya mədəniyyətinin inkişafı çox yüksək pilləyə qalxmış, məktəblər açılmış, müəllimlər, tarixçilər yetişmiş, elmin və ədəbiyyatın müxtəlif sahələrinə dair qiymətli kitablar meydana gəlmişdir. Şumerlərə məxsus “Bilqamıs” dastanı məhz belə bir güclü mədəniyyətin inkişaf etdiyi elmi və bədii zəmin üzərində yaranmışdır.

Bir sözlə, bəşəriyyətin ümumi mədəni inkişafında, bəşər mədəniyyətinin təşəkkül tapıb formalaşmasında Şumer xalqının özünəməxsus böyük yeri vardır. Onların yaratdığı ilkin mədəniyyət bəşər mədəniyyətinin sonrakı inkişafına, o cümlədən elmin, fəlsəfənin, ədəbiyyat və incəsənətin, bir sözlə, maddi və mənəvi mədəniyyətin bütün sahələrinin inkişafına böyük təsiri olmuşdur.

Qədim Şumer mədəniyyəti ilə qədim Azərbaycan mədəniyyəti arasındakı əlaqə və yaxınlıqlar, Şumer və Azərbaycan miflərinin bir-birinə oxşaması, bu oxşarlığın Azərbaycan dilində və fəlsəfəsində özünü göstərməsi qədim Şumer xalqını bizimlə doğmalaşdırır.

Şumerlərlə yanaşı olaraq Qədim Şərqdə, Hindistanda, Çində və Avropada da mədəniyyət böyük inkişaf yolu keçmişdir. Orta əsrlərdə və XIX-XX əsrlərdə isə dünyanın ayrı-ayrı xalqlarının mədəniyyətinin inkişafı və bu mədəniyyətlərin inteqrasiyası bəşər mədəniyyətinin yaranıb formalaşmasına şərait yaratmışdır. Beləliklə, mədəniyyət bəşəriyyətin ictimai tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur.

Mürəkkəb ictimai hadisə olan mədəniyyətin iki növü vardır: 1) Maddi mədəniyyət. 2) Mənəvi mədəniyyət. Maddi mədəniyyət cəmiyyətin maddi istehsalından – texnikadan, maddi nemətlər istehsalına xidmət edən vasitələrdən, tarixi abidələrdən, muzeylərdən və s. ibarətdir. Yaşayış vasitələri – binalar, paltar, memarlıq nümunələri, körpülər, kanallar, meşə zolaqları, bitki və heyvan növləri də maddi mədəniyyətə daxildir. Mənəvi mədəniyyət isə cəmiyyətin müəyyən inkişaf pilləsində meydana gəlib inkişaf edən xalq maarifindən, elmi işlərdən, fəlsəfədən, əxlaqdan, ədəbiyyat və incəsənətdən, elmi tədqiqat institutlarından, elmi mərkəzlərdən, məktəblərdən, teatrlardan, kitabxanalardan və digər mədəni-maarif müəssisələrindən ibarətdir.

Mədəniyyət insanın tərbiyə və təhsilində, intellektual inkişafında, biliklərə yiyələnməsində, cəmiyyətin əldə edib topladığı biliklərin, təcrübənin, vərdislərin, habelə mənəvi sərvətlərin gələcək nəsillərə çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Təhsil, tərbiyə, xalq maarifinin inkişafı, mədəni quruculuq sahəsində görülən işlər cəmiyyətin mədəni səviyyəsinin mühüm göstəricisidir. Mədəniyyətin yaradıcısı olan insan həm də onun məhsulu kimi meydana çıxır.

Mədəniyyət problemi bütün dövrlərdə dünyanın görkəmli alimlərinin, mütəfəkkirlərinin, filosoflarının, tarixçilərinin, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin diqqət mərkəzində olmuşdur. O, geniş və hərtərəfli tədqiq olunmuş, təxmini hesablamalara görə ona 400-dən artıq tərif verilmişdir. Bu təriflərinin ümumiləşdirilməsi əsasında mədəniyyətə təxmini də olsa belə bir tərif vermək olar: Mədəniyyət cəmiyyətin tarixi inkişaf prosesində əldə etdiyi maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur, həmçinin onların yaradılması qabiliyyəti və bəşəriyyətin tərəqqisi üçün onlardan istifadə etmək, qoruyub saxlamaq və onları nəsildən-nəslə ötürmək bacarığıdır. Mədəniyyət insanın sirli-sehirli dünyasıdır. Onun özünü dərk etməsi və şəxsiyyətin mövcudluq üsuludur (4, 18).

Cəmiyyətin və insanın həyatında mühüm yer tutan mədəniyyət çoxşaxəli mürəkkəb bir fenomen olduğundan sistem kimi özünü göstərir. O, bir çox xüsusiyyətlərə və funksiyalara malikdir. Qısa da olsa bu funksiyalardan bəzilərini nəzərdən keçirək:

1. Mədəniyyət formaca milli, məzmunca beynəlmiləl, ümumbəşəri xarakter daşıyır. Dünya xalqlarının ayrı-ayrılıqda yaratdığı mədəniyyət eyni zamanda dünya mədəniyyətini zənginləşdirir. Odur ki, ümumdünya mədəniyyətini heç də bir xalqın sərvəti hesab etmək olmaz. Bu mədəniyyət ümumdünya xarakteri daşıyan bəşəriyyətə məxsusdur.

2. Mədəniyyətin insan amilinin formalaşmasında iştirakı funksiyası. Mədəniyyət cəmiyyətin tələbinə müvafiq olaraq insanların davranışını tənzimləyən mexanizmlər yaradaraq, insanın formalaşmasında yaxından iştirak edir. Mədəniyyətin mənimsənilməsi prosesində fərd şəxsiyyətə çevrilir.

3. Mədəniyyətin ən fərqləndirici və yerdə qalan bütün funksiyalara təsir göstərən funksiyası humanistlikdir. İnsan mədəniyyət və onun problemlərinin mərkəzində dayandığından yaradıcı insanı və yaxud humanist funksiyasını mədəniyyətin əsas funksiyası kimi səciyyələndirmək zəruridir.

4. Mədəniyyətin normativ (nizamlayıcı) funksiyası. İnsanların ictimai və şəxsi fəaliyyətinin müxtəlifliyinin nizamlanması ilə əlaqədar əxlaqi və hüquqi sistemlərə söykənərək qaydalar yaradır.

5. Mədəniyyətin varislik funksiyası cəmiyyətin inkişaf prosesində özündən əvvəl yaranmış mədəniyyətin ən yaxşı cəhətlərindən bəhrələnərək, onu qoruyub saxlaması və gələcək nəsillərə çatdırılması ilə səciyyələnir.

6. Mədəniyyətin funksiyalarından biri də onun sinkretizmi, yəni bölünməzliyidir. Mədəniyyətin inkişafının ilk mərhələlərində baş verən bu proses sonrakı mərhələlərdə də davam edir, biri-birini zənginləşdirirlər.

7. Mədəniyyətin semiotik (işarələr) funksiyası mədəniyyətin ümumbəşəri inkişafına geniş təsir göstərən amillərdən biridir. Müasir şəraitdə işarə sistemini mənimsəmədən mədəniyyətin nailiyyətlərinə yiyələnmək qeyri mümkündür. Ədəbi dil milli mədəniyyətə qovuşmağın mühüm şərtidir. Təbiət elmlərinin də özünün xüsusi işarələr sisteminin olması işarələr sisteminin öyrənilməsinə zəruri edir.

8. İnsan yaradıcı funksiya – mədəniyyətin mənimsənilməsi prosesində fərd şəxsiyyətə çevrilir. Mədəniyyət sosial münasibətlərə xidmət etməklə insanların davranışını tənzimləyən mexanizmlər yaradır (2, 417).

Mədəniyyətin göstərilən funksiyalarının hərtərəfli tədqiq edilib öyrənilməsi onun ümumdünya mədəniyyətinin zənginləşməsində əhəmiyyətini aşkara çıxarır. Bəşəriyyətin əldə etmiş olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusu olan mədəniyyətin bir çox sahələri, növləri, formaları və tərkib hissələri mövcuddur. Mədəniyyət öz əməli fəaliyyətini bir çox mühüm və ayrılmaz tərkib hissələri vasitəsi ilə həyata keçirir.

Mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də kitab və kitabxanalar-
dır. Cəmiyyətin inkişafının çox qədim dövrlərində yaranmış kitab və kitabxa-
nalar bəşər mədəniyyətinin inkişafına, zənginləşməsinə çox böyük töhfələr
vermişdir. Mədəni sərvətlərin qorunub saxlanması və nəsildən-nəslə ötü-
rülməsində, mədəniyyətin varislik funksiyasının təmin edilməsində kitabxana-
ların xüsusi yeri və mövqeyi vardır. Ona görə də kitab, kitabxana və cəmiyyət
problemlərinin öyrənilməsi xüsusi zərurət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hegel. *Hüquq fəlsəfəsi*. – Bakı, 2007. 374 s.
2. İmanov H. *Fəlsəfinin əsasları*. Bakı, 2007. 442 s.
3. Əlibəyzadə E. *Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi*. Bakı, 1998. 222 s.
4. Şükürov A. *Kulturologiya*. Bakı, 1998. 254 s.
5. *Fəlsəfə*. Bakı, 1997. 374 s.
6. Qolenkova Z.T., Akuliç M.M., Kuznetsov V.N. *Ümumi sosiologiya*. Bakı: *Diplomat*, 2007. 494 s.
7. Kramer S.. *Tarix Şumerdən başlanır*. Bakı, 2009. 280 s.
8. Шура Дж.Х. *Введение в библиотековедение*. Москва, 1983. 256 с.

THE SOCIETY AND THE CULTURE

A.A.KHALAFOV

SUMMARY

The article deals with the concept of culture, its essence and functions, historical emergence and development as well as the position and the role of culture in the society.

ОБЩЕСТВО И КУЛЬТУРА

А.А.ХАЛАФОВ

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается понятие культуры, ее сущность и функции, историческое возрождение и развитие, а также излагается ее позиция и роль в обществе.